L-UNIVERSITÀ TA' MALTA
IL-FAKULTÀ TAL-ARTI
ID-DIPARTIMENT TAL-MALTI

MAL1031 IR-REGOLI TAL-KITBA MALTIJA FIL-PRATTIKA 2

It-Tlieta, 4 ta' Settembru 2012 (09:15 – 11:45)

NOTA: F'dan l-eżami l-istudenti ma jistgħux jużaw kotba.

IKKOREĠI S-SILTIET KOLLHA (3) (100 MARKA)

Int u tikkoreġi, żomm f'moħħok dawn il-punti importanti:

- Dan huwa eżami tar-regoli ortografiċi. Mela xogħlok hu li tikkoreġi l-iżbalji tal-ortografija biss (mhux l-għażla tal-vokabolarju, is-sintassi, l-istil, eċċ.).
- Ikkoreġi billi tħożż sing taħt il-kelma l-ħażina u fuqha tikteb il-kelma t-tajba sħiħa bl-aħmar.

Silta 1 **Bruno jagħmel skoperta**

Darba waħda waranofsinar meta Bruno wasal id-dar mill-iskola ħa sorpriża meta sab lill-Marija, is-seftura tal-familja – li dejjem kienet iżżomm rasha baxxuta u qatt ma tħares 'il-fuq mit-tapit – bilwiefqa fil-kamra tas-sodda tiegħu. Kienet qed toħroġ ħwejjġu kollha mill-gwardarobba u tippakjhom f'erba' kaxex kbar tal-injam, anke l-affarijiet tiegħu li kien ħeba' fuq wara u li ma kienu affari ta' ħadd.

"X'inti tagħmel?" staqsiha bil-pulit kemm jista' jkun, għax għalkemm ma ħax pjaċir jiġi d-dar u jsib min igerfixlu fl-affarijiet tiegħu, ommu dejjem qaltlu li għandu jitratta lil Marija bir-rispett u ma jimitax il-mod kif kien ikellimha missieru. "Ħalli kollox kif inhu."

Marija xenglet rasha u b'subgħajha uriet in-naħa tat-taraġ warajh fejn kienet għada kemm dehret omm Bruno. Kienet mara twila b'xagħar twil aħmar li kienet tiġbru wara rasha f'xibka. Bdiet iddawwar idejha flimkien b'mod nervuż bħal li kieku kien hemm xi ħaġa li ma xtaqitx tgħejd jew xi ħaġa li ma xtaqitx temmen.

"Għaliex Marija qed tgerfex fl-affarijiet tiegħi?" staqsa Bruno lil ommu.

"Qed tippakjhom," spjegat l-omm.

"Għaliex?" staqsa hu u jġib quddiem għajnejh dak li kien ġara fil-jiem ta' qabel biex jara jekk kienx ġab ruħhu ħażin jew qalx dak il-kliem li ma kienx suppost juża' u kien se jitkeċċa minħabba f'hekk. Iżda ma setax jiftakar. Filfatt f'dawn l-aħħar ġranet l-imġieba tiegħu kienet waħda eżemplari ma' kulħadd u ma setgħax jiftakar li kien qala' xi nkwiet.

"Għaliex?" Staqsa. "X'għamilt?"

Sa dat-tant ommu kienet daħlet f'kamritha iżda Lars, il-maġġordom, kien qiegħed hemm ġew jiġbor l-affarijiet tagħha ukoll. Tniehdet u tellgħet idejha fl-ajru bi frustrazjoni qabel marret lura lejn it-taraġ, bi Bruno warajha, li ma kienx se jħalli kollox għaddej minajr ma jsir jaf x'kien qed jiġri.

"Ma," nsista. "X'qed jiġri? Se nitilqu min hawn?"

"Inżel isfel miegħi," qaltlu ommu hi u riesqa lejn il-kamra tal-ikel fejn il-Furja kien ġie għall-ikel il-ġimgħa ta' qabel. "Nitkellmu hemm isfel."

Bruno niżel jiġri isfel u 'l ommu kien qed jistenniha fil-kamra tal-ikel xħin waslet. Ħares lejha minajr ma qal xejn għal mument u ħaseb li ma kienitx għamlet il-mejkapp sewwa dik il-għodwa għax ix-xfar ta' għajneja kienu aktar ħomor mis-soltu, bħal ma kien jiġri lilu wara li jkun ġie fl-inkwiet u spiċċa jikbi.

"M'għandekx għalfejn tinkwieta, Bruno," qalet ommu hekk kif poġġiet bil-qiegħda fuq is-siġġu fejn kienet poġġiet il-mara sabiħa li kienet ġiet għall-ikel mall-Furja u xejjritlu meta missieru għalaq il-bibien. "Infatti għandha tkun avventura kbira."

"Għalxiex qed tgħid?" staqsieha. "Se tibgħatuni x'imkien?"

"Le, mhux int biss," qaltlu filwaqt li derhet donnha se tidbissem għal mument iżda ħasbet li aħjar le. "Aħna lkoll sejrin. Missierek u jien, Gretel u int. L-erba' li aħna."

Bruno ħaseb fuq dan u kemmex ħuġbejh. Ma kienx iħossu inkwietat kieku kellha titlaq Gretel għax kienet kas iddisprat u ħlief inkwiet ma qalgħetlux. Iżda ma kienx ġust li kellhom imorru ilkoll magħha.

"U fejn?" staqsa. "Fejn se mmorru eżattament? Għaliex maħniex se nibqgħaw hawn?

"Minħabba xogħol missierek," spjegatlu l-omm. "Inti taf kemm għandu xogħlu mportanti, mhux hekk?"

"X'xogħol hu?" staqsa Bruno, għax biex ikun onest miegħu nnifsu – li dejjem ipprova jkun – ma kienx żgur għal kollox x'xogħol kien jagħmel missieru.

Darba fl-iskola kienu tkellmu dwar missirhom u Karl qal li missieru kien ibiegħ il-ħaxix u Bruno kien jaf li veru għax kellu daqxejn ta' ħanut fil-qalba tal-belt. U Danjel qal li missieru kien għalliem u Bruno kien jaf li veru għax kien jgħallem it-tfal kbar li kien jaqbel li jżomm il-bogħod minnhom. U Martin qal li missieru kien kok u Bruno kien jaf li veru ukoll għax kulltant kien imur għalih l-iskola u kull darba kien ikun liebes fardal wiesgħa b'disinn Skoċċiż qisu għadu ġej mill-kċina.

Iżda meta staqsew lil Bruno xkien jagħmel missieru fetaħ ħalqu biex igħidilhom imbgħad induna li ma kienx jaf. Kulma seta' jgħid kien li missieru kien bniedem li għad jilħaq għax il-Furja kellu prospetti sbieħ għalih.

"Huwa xogħol importanti ħafna," qalet l-omm li tħawwdet xi ftit. "Xogħol li jeħtieġ bniedem speċjali ħafna biex jagħmlu. Int tifimni, hux?"

"U aħna jkollna mmorru lkoll?" staqsa Bruno.

"Naturalment," qalet ommu. Int ma tridx tħalli lill-missierek imur waħdu fix-xogħol il-ġdid tiegħu u jiddejjaq, mhux hekk?"

L-omm tnehdet u ħarset madwar il-kamra qisha ma kinitx se taragħha iżjed. Kienet dar sabiħa ħafna u kien fiha ħames sulari b'kollox, jekk kont tinkludi l-kantina fejn il-kok kien jiprepara l-ikel, u Marija u Lars kienu jpoġġu madwar il-mejda jargumentaw bejniethom u jagħjru lil xulxin b'ismijiet li ma kontx suppost tuża. U jekk tinkludi l-kamra ta' fuqnett

bit-twieqi mżersqa fejn Bruno seta' jara Berlin meta jieqaf fuq ponot subgħajh filwaqt li jżomm sewwa mal-gwarniċa tat-tieqa.

Bruno qam minn fuq is-siġġu iżda baqa' hemm. Kien hemm xi ftit mistoqsijiet oħra li xtaq jgħamlilha qabel seta' jħalli s-suġġett.

"U kemm se jkun 'il bogħod?" staqsa. "Qed ngħid għax-xogħol il-ġdid. Aktar 'il bogħod minn mijl?"

"X'int tgħid?" qalet l-omm bid-daħqa, għalkemm kienet daħqa stramba għax ma deheritx kuntenta u daret 'l hemm minn Bruno donna ma riditux jaralha wiċċha.

"Iva, Bruno. Aktar 'il bogħod. Ħafna iktar minn hekk."

Għajnejn Bruno dberrqu u ħalqu ħa l-forma ta' 'O'. Ħass dirgħajh jistiraw ma' ġembejh kif kienu jagħmlu meta kien jiskanta b'xi ħaġa.

"Forsi se nitilqu minn Berlin?" staqsa t-tifel.

"Jiddispjaċieni iżda hekk hu," qalet l-omm x'ħin imdejqa tat daqqa b'rasha.

Bruno tela' 'l fuq bil-mogħod hu u jżomm b'id waħda mal-poġġaman. Qabad jehwden jekk fid-dar il-ġdida kienx hemm poġġaman sabiħ daqs dak biex jiżżerżaq fuqu. Il-poġġaman f'din id-dar kien jibda minn fuq nett – eżatt barra l-kamra ż-żgħira minn fejn seta' jara veduta mill-isbaħ ta' Berlin – u jasal s'isfel, eżatt quddiem iż-żewġ biebin kbar tal-ballut. U Bruno ma kien iħobb xejn aktar milli jirkeb il-poġġaman minn fuq u jiżżerżaq mad-dar kollha fil-waqt li jagħmel dak il-ħoss ta' *wuxxxxx*.

Kien jibda minn fuq sas-sular ta' taħt fejn kien hemm il-kamra tas-sodda ta' ommu u missieru u l-kamra tal-banju kbira fejn ma kienx suppost li jmur. Sas-sular t'isfel fejn kont taqa' mit-tarf tal-poġġaman u tiġi fuq saqajk it-tnejn jew kont titlef tlett punti u jkollok terġa' tibda' mill-ġdid.

Il-poġġaman kien l-aħjar ħaġa f'din id-dar kif ukoll li n-nannu u n-nanna kienu joqgħodu viċin. U meta ħaseb fuq hekk staqsa lilu nnifsu jekk kienux ġejjin magħhom fix-xogħol il-ġdid. Immaġina li hekk kienu se jagħmlu għax bil-kemm setgħaw jitħallew waħedhom.

Bruno tela' t-taraġ lejn kamartu iżda qabel daħal ħares lura lejn l-ewwel sular u ra 'l ommu dieħla fl-uffiċju ta' missieru li kien faċċata tal-kamra tal-ikel. U dan kien post ipproibit f'kull ħin u blà ebda eċċezzjoni. Semagħha titkellem b'leħen ogħli sakemm missieru għajjat iżjed minn ommu u dak kien it-tmiem tal-konversazzjoni. Imbagħad ingħalaq il-bieb u Bruno ma setgħax jisma' iżjed. B'hekk ħaseb li tkun ideja tajba li jerġa' jmur f'kamartu u jippakkja hu minnflok Marija, għax inkella tneħħilu l-affarijiet tiegħu mill-gwardarobba mingħajr attenzjoni jew konsiderazzjoni, anke l-affarijiet li kien ħeba fuq wara li kienu tiegħu u m'huma affari ta' ħadd.

(Adattata minn *It-tifel bil-piġama rrigata* ta' John Boyne, maqlub għall-Malti minn Tony C. Cutajar)

Silta 2: **DISKRIMINAZZJONI**

Hemm għadd ta' fatturi kumplessi u spiss relatati ma' xulxin li jispjegaw l-esistenza tad-diskrepanza fil-pagi bejn in-nisa u l-irġiel.

Id-diskriminazjoni diretta

- Ċerti nisa jitħalsu inqas mill-irġiel għall-istess xogħol. Dan il-fattur jispjega biss parti żgħira tad-diskrepanza fil-pagi bejn in-nisa u l-irġiel, minħabba l-effikaċja tal-leġislazzjoni tal-UE u dik nazzjonali.

Is-sottovalutar tax-xogħol tan-nisa

- Spiss in-nisa jaqilaw inqas mill-irġiel għal xogħlijiet ta' valur ugwali. Waħda mill-kawżi ewlenin hija l-mod kif jiġu vvalutati l-ħiliet tan-nisa meta mqabbla ma' dawk tal-irġiel.
- Xogħlijiet li jeħtieġu l-istess ħiliet, kwalifiki jew esperjenza għandhom it-tendenza jitħallsu ftit u jkunu sottovalutati meta jkunu ddominati min-nisa aktar milli mill-irġiel. Pereżempju, il-kaxxiera f'supermarkit (l-aktar li jkunu nisa) normalment

jaqilgħu inqas milll-impjegati (l-aktar irġiel) involuti fl-ippustjar fuq l-ixkaffef jew f'xogħolijiet oħrajn aktar fiżiċi.

- Barra minn hekk, l-evalwazzjoni tal-prestazzjoni, u għalekk il-livell ta' pagi u l-progress fil-karriera, tista' wkoll ixxaqqleb favur l-irġiel. Pereżempju, fejn in-nisa u l-irġiel ikollhom li stess kwalifiki, jista' jinagħta aktar valur għar-responsabbiltà tal-kapital milli għar-responsabbiltà tan-nies.

Is-segregazzjoni fis-suq tax-xogħol

- Id-diskrepanza fil-pagi bejn in-nisa u l-irġiel hija msaħħha wkoll mis-segregazzjoni fis-suq tax-xogħol. In-nisa u l-irġiel għad għandhom tendenza li jaħdmu f'xogħlijiet differenti. Min-naħa waħda, in-nisa u l-irġiel spiss jippredominaw f'setturi differenti. Min-naħa l-oħra, fl-istess settur jew kumpanija, in-nisa jippredominaw f'xogħolijiet ivvalutati inqas u mħallsa inqas.
- In-nisa spiss jaħdmu f'setturi fejn ix-xogħol huwa vvalutat inqas u mħallas inqas milli dawk fejn il-parti l-kbira tal-ħaddiema huma rġiel. Aktar minn 40% tan-nisa jaħdmu fis-saħħa, fl-edukazzjoni u fl-amministrazzjoni publika. Dan huwa d-doppju tas-sehem ta' l-irġiel fl-istess setturi. Jekk nħarsu lejn is-settur tas-saħħa u tal-ħidma soċjali biss, 80% ta' dawk li jaħdmu f'dan is-settur huma nisa.
- Barra minn hekk, in-nisa huma spiss impjegati bħala assistenti amministrattivi, bejjiegħa, jew ħaddiema ta' bla sengħa jew f'xogħlijiet li ma jeħtieġux sengħa kbira - dawn il-professjonijiet jirrappreżentaw kważi nofs l-impjiegi tan-nisa. Bosta nisa jaħdmu fi professjonijiet li jitħallsu ftit, pereżempju, xogħol ta' tindif u kura.
- In-nisa għandhom rappreżentanza baxxa f'karigi maniġerjali u ta' grad ogħli. Pereżempju, in-nisa jirrappreżentaw 32% biss tal-maniġers tal-kumpaniji fl-UE,

10% tal-membri tal-bordijiet amministrativi tal-akbar kumpaniji, u 29% tax-xjenzati u l-inġiniera madwar l-Ewropa.

Tradizzjonijiet u sterjotipi

- Is-segregazzjoni hija spiss marbuta mat-tradizzjonijiet u l-isterjotipi. Fil-waqt li f'ċerti każijiet dan jista' jkun ir-riżultat ta' għażliet personali, it-tradizzjonijiet u l-isterjotipi jistgħu jinfluwenzaw, per eżempju, l-għażla tat-toroq edukattivi u, b'konsegwenza ta' dan, il-karrieri professjonali li jagħżlu t-tfajliet u n-nisa.
- Filwaqt li 55% tal-istudenti universitarji huma nisa, dawn huma f'minoranza f'oqsma bħalma huma l-matematika, studji fuq kompjuters u l-inġinerija.
- 8.4 minn kull 1,000 mara ta' bejn l-20-29 sena biss huma ggradwati fil-matematika, fix-xjenza u fit-teknoloġijja meta mqabbla ma' 17.6 raġel.
- B'konsegwenza ta' dan, hemm inqas nisa li jaħdmu f'xogħlijiet tax-xjenza u t-technoloġija. F'ħafna każijiet dan iwassal biex in-nisa jaħdmu f'setturi tal-ekonomija vvalutati inqas u mħallsa inqas.
- Minħabba dawn it-tradizzjonijiet u l-isterjotipi, n-nisa huma mistennija jnaqqsu s-siegħat tax-xogħol tagħhom jew joħorġu mis-suq tax-xogħol biex jieħdu ħsieb it-tfal jew l-anzjani.

(Adattata mis-sit: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/gender-pay-gap/causes/index_mt.htm)

Silta 3: **TONY**

Għal dawn l-aħħar snin ħsibna li nikru xi dar jew kamra qrib il-baħar. Ġrejna l' hawn u l' hemm, staqsejna lil dak u lill-oħra; iżda kulħadd kelma waħda li l-kirja trid issir bl-għamara wkoll. Il-bini tela' mas-sema u kulħadd b'imnieħru mxammar jekk issemmilu l-ġebel. Ġużè

waħħal f'rasu li jixtri kamra x'imkien u, wara ħafna taħbit, irnexxilu jsib żewġ kmamar b'daqsxejn ta' parapett jagħti għall-baħar fl-inħawi tal-Grigal ta' Malta – ix-Xgħajra.

Ngħid is-sew, meta kont żgħira ġieli mort dawk l-inħawi u, billi l-baħar smajthom igħidu li hu selvaġġ, kont nitwaħħax insemmi l' dawk l-inħawi biss. Kbirt bl-ideja li f'dak il-baħar ma ngħumx u, kieku kellu l-ilma kollu jinxef, ħadd ma kien ser idawwar ħsiebi biex nieħu qabża fl-ilma tax-Xgħajra.

Meta Ġużè ġie qalli li sab żewġ kmamar fraħt mhux ftit, imma imbagħad, meta qalli fejn, bħal niżżilt il-geddum għax dehrli li hemmhekk ma nidrax.

"Lanqas li sejra toqgħod hemm għal kollox," kien qalli. "Mhux aħjar minn xejn?"

Il-kmamar kienu sbieħ u kbar, b'daqxejn ta' bitħa fin-naħa ta' wara u parapett għall-baħar fin-naħa ta' quddiem. Fuq ġewwa, tista' tgħid misruqa mill-bitħa, kien hemm kamra żgħira li tgħodd bħala kċina. Ma kenniex bżonn aktar minn hekk. Biżżejjed biex wieħed jagħddi ftit ħin mis-sigħat qliel tas-sħana tas-sajf. Il-baħar kaħlani jidher jinfirex sakemm ħarstek tgħeja u tilmħu mħaddan max-xefaq imbiegħed. Ħemda kullimkien, u l-ftit nies li tiltaqa' magħhom donnhom jidhru ferħana mimlija bl-arja safja li, jekk ma tidrax mill-ewwel, tnissillek tingis ħafif f'rasek. Kien Mejju u l-biċċa l-kbira ta' dawk li kellhom xi kmajra dik in-naħa dehru medhija jiżbaw u jbajdu l-faċċata u l-ħitan ta' ġewwa.

Ngħid is-sew, il-ħsieb li kelli dwar dan il-post għeb għalkollox mal-ftit siegħat li għaddejt mistrieħa fuq pultruna fil-parapett. Jew għax qajla kont insib ħin nistrieħ, jew għax kif diġa għedt l-arja hija tabilħaqq bnina, ħassejt moħħi jissaffa u warajja ħallejt il-ħsibijiet kollha li kienu jaħkmuni. Tony u oħtu Doris dehru ferħana jilgħabu fuq il-parapett u kultant b'mawra qasira sal-blat.

Ix-Xgħajra baqgħet il-bejta ta' qalbi, ukoll meta kont naf li fi ftit xhur kienet sejra ssir l-operazzjoni lit-tifla.

Tony kellu tmintax il-sena magħluqa. Niftakar sewwa kien Awissu, l-ewwel Ħadd tax-xahar filgħodu. Libes il-qalziet tal-għawm, ħa miegħu l-ħġieġa u ż-żarbun kbir tal-lastku.

"Ogħqod attent Tony. Il-kurrent jaħkem ħafna."

"Għada qarnit stuffat nieklu ma."

U donnu li meta kien jgħidli hekk, il-qarnit kien jaqa bi ħġaru taħt il-ħarsa ta' Tony. Araħ ferħan ferħan tiela' mill-ilma b'għadd ta' qarnit, x'uħud imdaqqsa, oħrajn ftit żgħar, kollha mdaħħla f'biċċa fildiferru ħoxna, bis-swaba tagħhom imqabbdin ma' driegħ Tony. L-għaxqa tiegħu dejjem isibha fil-qiegħ tal-baħar, jogħdos issa għal xi rizza, issa għal xi mħara kbira, inkella biex jgħum wara ħuta li jidhirlu jkun jista' jaqbad.

Ftit li xejn kelli ħsiebu. Minn qaddisu tagħllem jgħum u l-baħar kien jieklu fis-sajf. Imma moħħi ma kienx jistrieħ fis-sewwa qabel ma kont narah tiela' mill-ilma. Hemm taħt, kont ngħid, ma tafx ma' xhiex jista' jiltaqa'.

Rajtu riesaq lejn l-iskal, jiżloq daqs bużullieqa bil-ħass li trabba fuq it-taparsi konkos li kien miksi bih. Libes iż-żarbun tal-lastku, laħlaħ il-ħġieġa, libisha u wara ftit rajtu jiżżerżaq ħeluħelu fl-ilma. Bqajt inħares lejh, narah iserrep 'l hawn u 'l hemm ma' kull qadfa li jagħti, kultant jogħdos u nħoss qalbi fi snieni sakemm mill-ġdid nerġa' narah fil-wiċċ. Il-ħin beda għaddej. Nofs in-nhar qorob ġmielu. L-ikel imħejji u Tony għadu ma wasalx.

Ma kienx soltu tiegħu li jdum daqshekk ma' jitla' mill-baħar. Bdejt nitħasseb, iżda ħsiebi ma ridtx li jsir magħruf minn Ġużè jew mit-tifla. Il-ħin beda jagħfas u kull minuta li tgħaddi għalija dehret ma tispiċċa qatt. Ġużè u t-tfla tħejjew fuq il-mejda u għalkemm l-istonku tiegħi ħassejtu midbuq, jien ukoll lestejt l-ikel għalija. Imma ma stajtx niekol. Kull biċċa ħobż li bdejt nogħmod, inħossha teħilli fi griżmejja u ma nkunx nista' niblagħha.

Qomt minn fuq is-siġġu. Ħriġt fil-parapett. Ħarist lejn kull naħa. Għarrixt lejn il-baħar, imma l-ebda dehra ta' Tony. Bdejt naħseb. Ħsibijiet t'omm; ħsibijiet li jiġu lil kull wieħed u waħda li jħobbu u jgħożżu 'l-uliedhom. Is-sbuħija tal-baħar, l-istillel tal-fidda li dehru fuq wiċċ l-ilma bir-rifless tax-xemx, bdejt nistħajjilhom bħal swaba' għaċċana li ħatfu lil Tony u żammewh imjassar mal-qiegħ tal-baħar. Donnu li dak il-ħin, it-tqanqila għal għawma fl-ilma fietel, ħassejtha tkexkixni u tbellaħni. Stħajjilt li, jekk ninżel fil-baħar, inħoss

l-idejn tat-tifel jitwaħħdu ma' saqajja, iġebbduni 'l isfel. Bdejt nilmħu mitluq, lewn il-bjuda tat-trab li jiksi t-triq. Xagħru mħabbel jidbandal mal-kurrent dgħajjef tal-qiegħ. Idejh iggranfati flimkien u ħarstu mberrħa, mitlufa fil-baħħ dejjiem.

Minn wara l-blata li tifred l-iskal u taħbieħ minn quddiemi, deher Tony jitwieżen qajl qajl fuq driegħu. Qam fuq riġlejh u lmaħtu bħal jgħin lil xi ħadd iqum huwa wkoll. Bqajt inħares. Max-xbieha ta' Tony, issa stajt nara xbieha oħra ... ġisem ta' tfajla mgeżwer fil-malja tal-għawm. Fl-eħħa ta' berqa għaddieli ħsieb li nessieni għal kollox il-ħsibijiet li ħakmuni qabel. Mr rridx ngħid li bejn il-ħsibijiet ta' l-ewwel u t'issa ma kontx nagħżel tal-aħħar, imma lanqas ma nista' ngħid li ma ħassejtx għadab u qilla kontra dik li rnexxielha żżomm lit-tifel qribha, bla jagħti każ li jien kont qiegħda fuq ix-xwiek nistenna.

(Adattata minn *Dar Imġarrfa* ta' Peter Caruana)